

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE IAȘI

Cultura Precucuteni:
În lumina noilor cercetări arheologice

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat

C.S. I dr. habilitat Cornelia-Magda LAZAROVICI

Doctorand Constantin APARASCHIVEI

Iași, 2020

CUPRINS

CUPRINS	5
CAPITOLUL I. MOTIVAȚIE/INTRODUCERE. METODA DE LUCRU (DESCRIEREA BAZELOR DE DATE ȘI A CATALOAGELOR).....	8
I.1. Motivație/introducere.....	8
I.2. Metoda de lucru. Prezentare generală.....	10
I.3. Dicționare pentru codificarea ceramicii culturii Precucuteni	14
I.3.1. Dicționar pentru categoriile ceramicii.....	15
I.3.2. Dicționar pentru incluziuni	15
I.3.3. Dicționar pentru tratamentul aplicat suprafețelor vaselor.....	16
I.3.4. Dicționar pentru ardere	17
I.3.5. Dicționar pentru culori.....	17
I.4. Cataloage privind aspectul morfologic al ceramicii culturii Precucuteni	19
I.4.1. Catalogul buzelor de vase	20
I.4.2. Catalogul tipurilor de margini de capace	32
I.4.3. Catalogul buțurilor de vase	33
I.4.4. Catalogul torțiilor și proeminențelor.....	39
I.4.5. Catalogul profilelor butonilor de capace.....	43
I.4.6. Catalogul fundurilor de vase.....	44
I.4.7. Catalogul bazelor de suporturi de vase.....	50
I.5. Catalogul și dicționarul tipurilor de forme.....	51
I.6. Dicționar pentru tehnicile de ornamentare.....	64
I.7. Catalogul tipurilor de motive ornamentale	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.7.1. Catalogul și dicționarul motivelor ornamentale de pe pereții vaselor.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.7.2. Catalogul decorurilor de pe fundurile de vase	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.7.3. Catalogul decorurilor de pe calotele butonilor de capace	144
CAPITOLUL II. ISTORICUL CERCETĂRILOREroare! Marcaj în document nedefinit.	
II.1. Geneza numelui culturii Precucuteni. Probleme de terminologie.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
II.2. Cercetarea și periodizarea culturii Precucuteni	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CAPITOLUL III. IMPORTANȚA NOILOR CERCETĂRI PENTRU CULTURA PRECUCUTENI..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

III.1. Noi instituții implicate în cercetarea culturii Precucuteni **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2. Repertoriul așezărilor precucuteniene care au beneficiat de studii pluridisciplinare și interdisciplinare **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.3. Contribuții sintetice pentru cunoașterea culturii Precucuteni **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

CAPITOLUL IV. ARHITECTURA (FORTIFICAȚII, AȘEZĂRI, LOCUINȚE, ANEXE)..... 182

IV.1. Așezări 182

IV.2. Locuințe 185

IV.2.1. Precucuteni I 185

IV.2.2. Precucuteni II 187

IV.2.3. Precucuteni III..... 192

IV.3. Anexe 199

IV.4. Fortificații..... 200

CAPITOLUL V. CERAMICA ȘI EVOLUȚIA EI 204

V.1. Analiza tehnologică a ceramicii culturii Precucuteni. Studii de caz.....205

V.1.1. Baia-În Muchie, jud. Suceava..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.1.2. Isaiia-Balta Popii, jud. Iași..... 209

V.1.3. Șcheia-Siliște, jud. Suceava..... 214

V.1.4. Târgu Frumos-Baza Pătule, jud. Iași..... 216

V.2. Evoluția tehnologică, morfologică și stilistică a ceramicii culturii Precucuteni 220

V.2.1. Categoriile ceramice..... 222

V.2.2. Incluziunile..... 224

V.2.3. Modurile de tratare a suprafețelor vaselor.....228

V.2.4. Arderea 230

V.2.5. Culoarea exterioară..... 233

V.2.6. Culoarea interioară 239

V.2.7. Buzele de vase 249

V.2.8. Marginile de capace..... 257

V.2.9. Burțile de vase 259

V.2.10. Proeminențele, torțile și butonii de capace..... 264

V.2.11. Fundurile de vase.....	269
V.2.12. Bazele vaselor cu suporturi	274
V.2.13. Formele de vase (tipuri și variante).....	276
V.2.14. Ornamentica precucuteniană	288
V.2.14.1. Tehnicile de ornamentare.....	288
V.2.14.1. Tipurile de ornamente de pe pereții vaselor.....	303
V.2.14.1. Tipurile de ornamente de pe calotele butonilor de capace.....	350
V.2.14.1. Tipurile de ornamente de pe fundurile de vase.....	354
V.3. Analize interdisciplinare efectuate pentru cunoașterea ceramicii precucuteniene	381
CAPITOLUL VI. ECONOMIA COMUNITĂȚILOR CULTURII PRECUCUTENI..	383
VI.1. Cultivarea plantelor.....	383
VI.2. Creșterea animalelor.....	393
VI.3. Vânătoarea, pescuitul și culesul	404
VI.4. Exploatarea resurselor salifere	421
VI.5. Meșteșugurile	424
VI.5.1. Prelucrarea pietrei, lutului, lemnului și a pieilor.....	424
VI.5.2. Prelucrarea osului și cornului.....	427
VI.5.3. Torsul și țesutul	428
VI.5.4. Metalurgia și prelucrarea metalelor	429
CAPITOLUL VII. VIAȚA SPIRITUALĂ.....	432
VII.1. Decorul antropomorf stilizat de tip coloană	432
VII.1.1. Originile și evoluția decorului	433
VII.1.2. Structura compozițională a decorului. Protagonistii scenelor	441
VII.1.3. Semnificația decorului. Mitologia cosmogonică precucuteniană.....	448
VII.2. Semnele și simbolurile aflate pe calotele butonilor de capace și fundurile de vase	457
VII.2.1. Semnele și simbolurile aflate pe calotele butonilor de capace	457
VII.2.2. Semnele și simbolurile aflate pe fundurile de vase.....	461
CAPITOLUL VIII. CONCLUZII	465
BIBLIOGRAFIE	489
ABREVIERI	536
LISTA FIGURILOR.....	540
ILUSTRĂȚIE	554

Cuvinte cheie:

Cultura Precucuteni, epoca cuprului, teritoriul României, ceramica, codificare, analize statistice, arhitectura, viața economică, viața spirituală.

În cadrul lucrării de față, ne-am propus să prezentăm și să utilizăm tehnica modernă a codificării principalelor caracteristici ale ceramicii precucuteniene. Avantajele acestei metode constau în prelucrarea în totalitate și pe complexe a materialului arheologic descoperit, din perspectivă tehnologică, morfologică și stilistică. În acest mod este evitată superselectarea materialelor ceramice (selectarea pe șantier și prelevarea fragmentelor considerate reprezentative și cea de a doua selecție în vederea publicării, atunci când se au în vedere doar obiectele interesante sau care sunt utile în susținerea ipotezelor autorului), concluziile, credem noi, fiind foarte apropiate de realitățile preistorice.

CAPITOLUL I. MOTIVAȚIE/INTRODUCERE. METODA DE LUCRU (DESCRIEREA BAZELOR DE DATE ȘI A CATALOAGELOR), (p. 8-145)

Întrucât la începutul cercetării noastre existau doar câteva inițiative de elaborare a unor cataloage de forme, decoruri și profile de funduri de vase precucuteniene, am fost nevoiți să preluăm și să adaptăm la realitățile ceramicii culturii Precucuteni dicționarele de tehnologie folosite în Transilvania. De asemenea, am conceput cataloagele morfologice pentru buzele, burțile, proeminențele și fundurile de vase specifice culturii studiate.

Rezultatele obținute astfel ușurează analiza tipologică a materialului ceramic precucutenian. Chiar dacă munca noastră de constituire a unei baze de date cu privire la caracteristicile ceramicii precucuteniene reprezintă doar un început, ea furnizează date interesante și complexe despre tehnologia, morfologia și decorurile ceramicii precucuteniene. Totodată, prin sistematizarea informațiilor putem vedea care sunt moștenirile, ce se păstrează și ce apare nou sau este împrumutat din alte areale culturale pe parcursul evoluției culturii Precucuteni.

CAPITOLUL II. ISTORICUL CERCETĂRILOR (p. 147-167)

Deoarece am putut constata persistența unor probleme cu privire la atribuirea materialelor ceramice și numele culturii Precucuteni, am divizat capitolul în două părți: una a fost dedicată genezei numelui culturii și problemelor de terminologie care au apărut în timp; a

doua a constituit ocazia de a prezenta istoricul cercetărilor și evoluția schemelor de periodizare propuse de specialiști pentru cultura Precucuteni.

Din momentul descoperirii au existat discuții acerbe cu privire la atribuirea culturală a materialelor ceramice precucuteniene culturilor Boian sau Tripolie.

Despre împărțirea în faze a culturii Precucuteni știm că a avut la bază, din primele momente și până astăzi, metodele clasice de cercetare și interpretare a materialelor arheologice descoperite: stratigrafia, tipologia, chorologia și metoda comparativă.

Pentru periodizarea culturii Precucuteni cel mai important moment a constat în descoperirile efectuate de R. Vulpe în așezarea de la Izvoare, (jud. Neamț). Pentru ca apoi, deși situl de la Traian-Dealul Viei, a fost atribuit inițial culturii Zănești, care ar fi aparținut culturii Boian, până la urmă s-a dovedit faptul că acolo era reprezentată prima fază a culturii Precucuteni.

Prin acumularea unui volum consistent de date cu privire la cunoașterea culturii Precucuteni, în anii 1960 și 1963 Vladimir Dumitrescu a propus o schemă de periodizare a culturii, cu trei faze mari de evoluție.

Următoarea etapă a fost definită de primele încercări de divizare a etapelor clasice ale culturii Precucuteni în subfaze. Ele aparțin cercetătorilor Alexandrina D. Alexandrescu, care, vedea posibilă divizarea fazei Precucuteni III în două subfaze și lui Anton Nițu, care, pe baze teoretice, a propus subfazele Precucuteni I a-b și III a-b. Aceste inițiative, fundamentate mai mult teoretic, își vor găsi o justificare parțială în descoperirile din situl de la Poduri-Dealul Ghindaru (jud. Neamț), în care sunt separate nivelurile Precucuteni II târziu, III clasic și III târziu.

Pe baza cercetărilor de la Târgu Frumos și Isaiia (jud. Iași), Nicolae Ursulescu a propus o periodizare a culturii Precucuteni în trei faze principale (I, II, III), cu mai multe subfaze (I; IIA, IIB; IIIA, IIIB, IIIC) și trei perioade mari, fiecare beneficiind de influențe culturale diferite. Considerăm că astăzi acest sistem poate fi completat prin scindarea fazei Precucuteni I în IA și IB, puse în evidență de materialele arheologice descoperite în așezările de la Traian-Dealul Viei (jud. Neamț) și Baia-În Muchie (jud. Suceava).

Având în vedere persistența următoarelor probleme: cercetările insuficiente, publicarea necorespunzătoare a rezultatelor prin ilustrarea materialelor considerate reprezentative, fără analize complete pe complexe, ca și nepublicarea materialelor din unele săpături, considerăm că periodizarea culturii Precucuteni trebuie să rămână flexibilă, pentru a se putea face corecții periodice schemei, datorită apariției de noi materiale și informații pe măsura desfășurării cercetărilor.

CAPITOLUL III. IMPORTANȚA NOILOR CERCETĂRI PENTRU CULTURA PRECUCUTENI (p. 169-180)

Scopul acestui capitol a fost acela de a vedea care a fost aportul noilor cercetări la ridicarea nivelului de cunoaștere a culturii Precucuteni. De aceea am făcut o scurtă trecere în revistă a celor mai importante și mai recente contribuții. La final credem că cel mai relevant aspect al perioadei cercetate este determinat de înmulțirea cercetărilor arheologice, dar, mai ales, a celor pluridisciplinare.

Prin inițierea cercetărilor pe noi șantiere arheologice s-a îmbogățit zestrea de cunoștințe și bunuri culturale aparținând culturii Precucuteni. O contribuție deosebită au adus și cele câteva instituții nou înființate, implicate în cercetarea și valorificarea acestui patrimoniu deosebit.

Urmare a avansului economic și tehnologic din lumea contemporană din ce în ce mai multe situri precucuteniene beneficiază de abordări pluridisciplinare (arheozoologice, arheobotanice, petrografice, geofizice, radiometrice), scopul acestora constând în încercarea de a reconstitui mediul natural și habitatul din preistorie. Trebuie remarcată noua dimensiune a implicării metodelor fizice de cercetare prin prospectările geomagnetice. Acestea fac parte din domeniul intervențiilor non-intruzive și oferă date fundamentale despre dimensiunile și forma așezărilor, organizarea internă a acestora, despre fortificații, numărul și dimensiunile locuințelor. Cu ajutorul acestui tip de analiză poate fi stabilit și gradul de conservare a vestigiilor antropice. Aceste metode nu au putut fi folosite în mod intensiv în trecut, având în vedere nivelul tehnologic și situația economică din epocă.

CAPITOLUL IV. ARHITECTURA (FORTIFICAȚII, AȘEZĂRI, LOCUINȚE, ANEXE), (p. 182-203)

Ocupându-ne doar de arealul românesc ocupat de comunitățile culturii Precucuteni, astăzi putem vorbi de existența a circa 157 de așezări precucuteniene descoperite. La acestea am adăugat în analiza noastră descoperirile de materiale precucuteniene în mediile culturilor învecinate (Boian, Hamangia, Gumelnița, Turdaș, Petrești). De-a lungul timpului au fost repertoriate 58 de astfel de situații, care ar putea reprezenta mărturii ale legăturilor culturale la mare distanță.

În stadiul actual al cercetărilor din totalul de 157 de așezări precucuteniene cunoscute, până în acest moment s-au efectuat cercetări arheologice sistematice în doar circa 45 de cazuri. De asemenea, o singură așezare, cea de la *Târpești-Râpa lui Bodai*, jud. Neamț a beneficiat de o cercetare exhaustivă.

Tratând problema locuințelor precucuteniene, am constatat că majoritatea locuințelor precucuteniene prezintă trăsături unitare în ceea ce privește sistemul conform căruia au fost construite. Cele mai numeroase sunt de suprafață, iar forma cea mai des folosită a fost cea dreptunghiulară. Au fost cercetate și locuințe cu forme deosebite, precum cele pătrate de la Isaiia și Târgu Frumos, cea trapezoidală (L5) și cea absidată (L11) de la Isaiia.

Până acum cercetările arheologice au evidențiat existența unor sisteme de delimitare/fortificare în cazul a nouă așezări precucuteniene cu ajutorul șanțurilor, cele mai multe dintre ele având câte două astfel de structuri antropice.

CAPITOLUL V. CERAMICA ȘI EVOLUȚIA EI (p. 205-381)

Obiectivul fundamental al studiului nostru a constat în studierea ceramicii precucuteniene și de aceea s-a concretizat în cel mai consistent capitol al lucrării. Metoda folosită pentru analiza statistică a principalelor caracteristici ale acestui tip de material relevă o situație mult mai nuanțată decât cea care se găsește publicată în acest moment în majoritatea lucrărilor de specialitate care tratează acest subiect.

Pe parcursul analizei am încercat să ținem cont de exigențele mai vechi, conform cărora evoluția internă a unei culturi se poate urmări foarte bine pe baza transformărilor survenite în formele și ornamentica ceramicii, dar și în tehnologie. Astfel, am putut constata diferențe vizibile între fazele de evoluție ale culturii. Diferitele perioade sunt caracterizate printr-o dezvoltare dinamică, o evoluție cu modificări tehnologice, morfologice și stilistice evidente. De asemenea, am încercat să evidențiem de fiecare dată ce se păstrează, ce se transformă, ce apare nou, ce dispare și ce degenerază de la o fază la alta.

În text am prezentat rezultatele obținute în ceea ce privește următoarele caracteristici tehnologice, morfologice și stilistice ale ceramicii precucuteniene: incluziunile folosite pentru degresarea argilei folosite la modelarea vaselor, modurile în care au fost tratate suprafețele ceramicii, tipurile de ardere a ceramicii, culoarea exterioară și interioară a fragmentelor ceramice, buzele de vase, marginile de capace, burțile de vase, proeminențele, butonii de capace, fundurile de vase, bazele vaselor cu suport, formele (separate în tipuri și variante) și tehnicile de decorare.

Ca exemplificare a rezultatelor obținute am extras din baza de date creată o listă a celor mai folosite patru tehnici de decorare în cultura Precucuteni, rezultând următoarea schemă cronologică:

- IA: incizare, excizare, împungere și canelare;
- IB: incizare, excizare, barbotinare și canelare;

- IIA: incizare, barbotinare, canelare și ciupire;
- IIB: incizare, barbotinare, canelare și imprimare;
- IIB/IIIA: incizare, barbotinare, canelare și ciupire;
- IIIA: incizare, barbotinare, canelare și aplicare;
- IIIB: barbotinare, incizare, aplicare și canelare;
- IIIC: incizare, barbotinare, crestare și canelare.

Pentru că motivele decorative folosite de olarii precucutenieni sunt numeroase (circa 700 de variante repertoriate până în acest moment), iar unele sunt regăsite la nivelul mai multor așezări/complexe/faze și subfaze, demonstrează faptul că artiștii ceramiști aveau libertatea de a inova în cadrul unei anumite „unități în diversitate”.

Toate datele prezentate de noi în cadrul capitolului dedicat ceramicii precucuteniene, credem că sunt o bună dovadă a faptului că am aplicat cu succes metoda comparativă asupra unor colecții cu un număr mare de fragmente ceramice provenind din așezări și complexe diferite, deoarece am avut la îndemână sistemul deschis (care poate fi completat sau remaniat oricând) al bazelor de date și informații, al catalogelor și dicționarelor care cuprind date despre principalele atribute ale ceramicii studiate.

CAPITOLUL VI. ECONOMIA COMUNITĂȚILOR CULTURII PRECUCUTENI (p. 383-430)

În limitele acestui capitol am încercat să prezentăm informațiile legate de viața economică a comunităților culturii Precucuteni. Astfel am putut vedea că aceasta a avut la bază diverse practici de subzistență în concordanță cu epoca istorică și nivelul tehnologic al momentului. În aceste condiții se poate vorbi de existența unei scheme ocupaționale care cuprinde următoarele domenii: cultivarea plantelor, creșterea animalelor, vânătoria, pescuitul, culesul, exploatarea resurselor salifere, meșteșugurile (prelucrarea pietrei, osului și cornului, torsul, țesutul, metalurgia și prelucrarea aramei).

Repertoriind descoperirile și determinările de semințe carbonizate din complexele arheologice, astăzi știm că principalele specii de cereale cultivate și consumate de precucutenieni sunt unele specii de grâu, ca *Triticum aestivum* și *Triticum dicoccum*, dar și de orz, *Hordeum vulgare* și *Hordeum vulgare nudum*.

Cele mai multe informații din acest domeniu sunt de natură arheozoologică. Aproape la fel de importantă în economia comunităților precucuteniene era activitatea de creștere a animalelor. În ordinea randamentului au fost preferate speciile de *Bos taurus*, urmate de *Ovis/Capra* și *Sus scrofa domesticus*. Toate acestea constituiau o sursă sigură de produse

alimentare de origine animală, precum carnea, laptele, derivatele acestuia, piei, lână pentru îmbrăcăminte, oase, coarne și dinți pentru confecționarea de unelte și podoabe. Aici trebuie menționat și *Canis familiaris* care era folosit pentru paza turmelor și a așezărilor.

Necesarul de proteine și grăsimi de origine animală pentru suplimentarea dietei umane, dar și produsele secundare (piei, coarne și oase), erau asigurate de către precucutenieni cu ajutorul vânătorii. Au fost vâdate cu precădere speciile *Cervus elaphus*, urmat, în ordinea importanței lor de *Sus scrofa ferus*, *Bos primigenius* și *Capreolus capreolus*. În această categorie intră și moluștele *Unio*, *Helix* și peștii exploatați din ecosistem. Nefiind clar dacă *Equus caballus* era domesticit, acesta este trecut în lista animalelor vâdate.

Suntem conștienți de faptul că cercetările mai complexe, în care să se efectueze cernerea și flotarea pământului din gropi sau din diferite alte structuri arheologice, ar fi completat tabloul actual privind unele ocupații, precum pescuitul. Dar astfel de operațiuni sunt greu de organizat, mai ales din cauza fondurilor financiare insuficiente, alocate pentru arheologia românească.

Apariția cererii de sare atât de necesară pentru consumul uman și al animalelor domestice a contribuit la apariția unei noi activități productive, exploatarea resurselor salifere, care va avea repercursiuni deosebite și asupra structurii sociale a comunităților precucuteniene. Densitatea mare de așezări preistorice în zona izvoarelor de slatină dovedește că acestea erau supravegheate și controlate strict, fiind exploatate de persoane specializate.

Se crede că sarea a contribuit la sedentarizarea unor comunități care controlau zonele salifere (vezi cazul așezării de la Poduri, jud. Bacău), dar și la o anumită dezvoltare economică și apariția diferențierilor sociale în interiorul acestora. Cu siguranță, acest produs mineral a intrat în sfera relațiilor de schimb intercomunitar și a facilitat contactele culturale la mare distanță.

Schema economică cuprindea diverse tipuri de meșteșuguri, ca prelucrarea aramei, pietrei, osului și a cornului care ofereau uneltele necesare pentru efectuarea celorlalte activități economice. Erau folosite materiile prime locale, dar și cele obținute pe calea schimburilor din afara arealului culturii. Acest fapt, întărește ipoteza existenței unor rețele organizate de schimburi de bunuri între diferite comunități. Prin acest schimb se pun bazele unor legături directe între colectivități și sunt consolidate cele deja existente.

Toate activitățile productive cuprinse în schema ocupațională a culturii Precucuteni, aveau drept scop asigurarea hranei, a uneltelor și armelor, a îmbrăcămînții și tot ceea ce ținea de acoperirea necesităților de bază pentru omul preistoric.

CAPITOLUL VII. VIAȚA SPIRITUALĂ (p. 432-463)

În încercarea de reconstitui unele manifestări din domeniul vieții spirituale a comunităților precucuteniene, am considerat necesar să evidențiem concluzia care a reieșit în urma cercetării întreprinse în cadrul prezentei lucrări: *aproape nimic din ceea ce s-a folosit pentru a decora vasele ceramice nu a fost folosit la întâmplare!* Poate că nu vom surprinde niciodată adevărata semnificație a tuturor simbolurilor folosite, dar suntem de părere că este imperios necesar să încercăm acest lucru.

Pentru a contribui la elucidare unor aspecte legate de viața spirituală în cadrul acestui capitol am încercat să schițăm câteva idei referitoare la originile și evoluția „decorului antropomorf stilizat de tip coloană” care se dovedește a fi fost o compoziție complexă, cu mai mulți actanți. După părerea noastră, în lumea precucuteniană, această alcătuire simbolică s-a format prin simbioza ideilor religioase aparținând culturilor Ceramicii Liniare și Boian-Giulești cu influențe ulterioare din partea altor civilizații din mediile culturale sudice, vestice și nordice.

Informațiile adunate în baza de date până în acest moment ne-au ajutat să înțelegem că în cadrul comunităților precucuteniene a existat o gândire religioasă bine conturată, constituită și din mituri cosmogonice care au fost folosite un timp îndelungat. Acestea au ajuns să fie transferate apoi spre alte arii culturale, diversificându-se și căpătând forme multiple.

Constituind doar un stadiu al cercetărilor, baza noastră de date care cuprinde și catalogul simbolurilor prezente pe calotele butonilor de capace și pe fundurile de vase s-a îmbogățit continuu, noi aflându-ne abia la începutul procesului de sistematizare a acestora. Existența lor confirmă existența unui sistem simbolic și religios deosebit de complex la comunitățile precucuteniene.

Pe parcursul elaborării acestei lucrări ne-am întrebat în mod constant care a fost scopul pentru care au fost utilizate aceste simboluri. De aceea am încercat să identificăm în literatura de specialitate interpretări și ipoteze care să ne ajute să găsim răspunsuri cu privire la posibilele lor semnificații. Am făcut acest lucru pentru că părerile specialiștilor fluctuează între două extreme. Pe de o parte sunt considerate ca „făcând parte din domeniul magiei” sau că sunt „purtătoarele unor mesaje „profane” fără o semnificație religioasă”.

Pe de cealaltă parte, datorită caracterului lor neobișnuit și al modului de amplasare se crede că au făcut parte dintr-un „sistem de credințe și au fost folosite în diverse ritualuri”, idee pe care o împărtășim și noi.

Despre originile credințelor și simbolurilor folosite de către precucutenieni în literatura de specialitate se susține faptul că ele ar proveni din mediile culturale anterioare, dar

și din cele contemporane Dar pe lângă aceste influențe externe, pe care nu le excludem, credem că este lesne de observat că cele mai multe sunt plăsmuiri originale ale omului precucutenian.

CAPITOLUL VIII. CONCLUZII (p. 465-486)

La finalul expunerii, folosind ca bază a analizei triada conceptuală **SPAȚIU - TIMP - MEMORIE**, în ceea ce privește denumirea acestui fenomen cultural preistoric preferăm sintagma **CULTURA PRECUCUTENI**, ca parte componentă și de început a marelui **COMPLEX CULTURAL PRECUCUTENI - CUCUTENI - ARIUȘD / TRIPOLIE**.

BIBLIOGRAFIE (p. 488-533)

ABREVIERI (p. 535-537)

LISTA FIGURILOR (p. 539-550)

ILUSTRAȚIE (p. 552-608)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Alexandrescu 1952: Alexandrina D. Alexandrescu, *Sondagiile de la Larga Jijia, comuna Movileni, raionul Iași, regiunea Iași*, în *SCIV*, III, 1952, p. 47-51.
- Aparaschivei, Tencariu 2019: Constantin Aparaschivei, Adrian-Felix Tencariu, *Analiza tehnologică, morfologică și stilistică a unui lot de ceramică din așezarea precucuteniană de la Isaiia (jud. Iași)*, în *CI*, XXXVIII, 2019, p. 11-26.
- Bem 2001: Cătălin Bem, *Les fortifications de l'aire Precucuteni et Cucuteni. Entre les axiomes et archetypes*, în *CCDJ*, XVI–XVII, 2001, 53–98.
- Bodean 2001: Sergiu Bodean, *Așezările culturii Precucuteni-Tripolie A din Republica Moldova (Repertoriu)*, Editura Pontos, Chișinău, 2001.
- Boghian 2009: Dumitru Boghian, *Gestualité et sémantique dans la plastique anthropomorphe de la culture Précucuteni. Entre tradition et innovation*, în Vasile Cotiugă, Felix A. Tencariu, George Bodi (eds.), *Itinera in praehistoria. Studia in honorem magistri Nicolae Ursulescu quinto et sexagesimo anno*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, p. 61-80.
- Burdo 2005: Natalia Burdo, *Tripolye A and Precucuteni: problems of periodization and the absolute chronology*, în Gheorghe Dumitroaia, John Chapman, Ollivier Weller, Constantin Preoteasa, Roxana Munteanu, Dorin Nicola, Dan Monah (eds.), *Cucuteni. 120 ans des recherches. Le temps du bilan/120 Years of Research. Time to sum up*, BAM XVI, Editura Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2005, p. 75-84.
- Cârciumaru, F. Monah 1985: Marin Cârciumaru, Felicia Monah, *Raport preliminar privind semințele carbonizate de la Poduri-Dealul Ghindaru*, în *MemAntiq*, 1985, p. 699-708.
- Chevalier, Gheerbrant 2009: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant (coord.), *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceieri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, Editura Polirom, Iași, 2009.
- Chirica V. et alii 2016: Vasile Chirica, Valentin-Codrin Chirica, George Bodi, *Viață și moarte în Paleoliticul superior, Epipaleoliticul și Mezoliticul Europei. Spiritualitatea înmormântărilor*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.
- Comșa 1957: Eugen Comșa, *Stadiul cercetărilor cu privire la faza Giulești a culturii Boian*, în *SCIV*, VIII, 1-4, 1957, p. 27-51.
- Cotiugă 2015: Vasile Cotiugă, *Locuințele eneolitice de pe teritoriul României*, BAM XXIV, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2015.

- Dragomir I. T. 1983: Ion T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Editura Academiei, București, 1983.
- Dumitrescu H. 1957: Hortensia Dumitrescu, *Contribuții la problema originii culturii Precucuteni*, în *SCIV*, VIII, 1-4, 1957, p. 53-74.
- Dumitrescu Vl. 1963: Vladimir Dumitrescu, *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie (I)*, în *SCIV*, XIV, 1, 1963, p. 51-78.
- Eliade 1992a: Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase. I. De la epoca de piatră la misterele din Eleusis*, Editura Universitas, Chișinău, 1992.
- Ellis 1984: Linda Ellis, *The Cucuteni-Tripolye Culture. A Study in Technology and the Origins of Complex Society*, BAR International Series 217, 1984.
- Garvăn 2013: Daniel Garvăn, *Contribuții la cunoașterea culturii Precucuteni*, BMA XXX, Editura Constantin Matasă, Piatra Neamț, 2013.
- Gligor 2009: Mihai Gligor, *Despre ceramica de tip Precucuteni în Transilvania*, în *Apulum*, XLVI, 2009, p. 233-246.
- Golan 2003: Ariel Golan, *Prehistoric religion. Mythology. Symbolism*, Jerusalem, 2003.
- Hofmann *et alii* 2016: Robert Hofmann, Stanislav Țerna, Constantin-Emil Ursu, Lennart Brandtstätter, Heiko Tiede, Wiebke Mainusch, Sabrina Autenrieth, *Cucuteni-Tripolye settlements: Results of geomagnetic surveys in Baia and Adâncata, Suceava County, Bucovina, Eastern Romania*, în *Journal of Neolithic Archaeology*, 18, 2016, p. 157-189, [doi 10.12766/jna.2016.3].
- Ignătescu 2000: Sorin Ignătescu, *O descoperire precucuteniană în apropierea orașului Suceava*, în *CC, S. N.*, 5 (15), 1999, p. 389-399.
- Kovács 2016: Adela Kovács, *Temple, sanctuare, altare în Neoliticul și Epoca Cuprului din sud-estul Europei*, Editura Karl A. Romstorfer, Suceava, 2016.
- Lazarovici C.-M. 2004: Cornelia-Magda Lazarovici, *Sanctuarele Precucuteni-Cucuteni*, în *Arheologia Moldovei*, XXV, București, 2004, p. 47-67.
- Lazarovici C.-M. 2006: Cornelia-Magda Lazarovici, *Semne și simboluri în cultura Cucuteni*, în Nicolae Ursulescu, Cornelia-Magda Lazarovici (eds.), *Cucuteni 120. Valori universale*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2006, p. 57-90.
- Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2006: Cornelia-Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din România, I, Neoliticul*, BAM IV, Editura Trinitas, Iași, 2006.

- Lazarovici C.-M., Lazarovici Gh. 2007: Cornelia-Magda Lazarovici, Gheorghe Lazarovici, *Arhitectura Neoliticului și Epocii Cuprului din Romania. II. Epoca Cuprului*, BAM IX, Editura Trinitas, Iași, 2007.
- Lazarovici Gh. 1979: Gheorghe Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, BMN IV, Cluj Napoca, 1979.
- Lazarovici Gh. 1998: Gheorghe Lazarovici, *Metode și tehnici moderne de cercetare în arheologie*, Cluj Napoca, 1998.
- Lazarovici Gh., Micle 2001: Gheorghe Lazarovici, Dorel Micle, *Introducere în arheologia informatizată*, Timișoara, 2001.
- Lazarovici Gh., Lazarovici C.-M. 2016: Gheorghe Lazarovici, Cornelia-Magda Lazarovici, *Cultura Precucuteni în Transilvania*, în AB, XXIV, 2016, p. 37-74.
- Luca 2017: Sabin Adrian Luca, *Noi date despre o statueta descoperită la Tărtăria-Gura Luncii în campania de cercetări preventive din anii 2014-2015 „Zeita cu șarpele”*, în Suceava, XLIV, 2017, p. 9-18.
- Mantu 1998: Cornelia-Magda Mantu, *Cultura Cucuteni. Cronologie, evoluție, legături*, BMA V, Editura Nona, Piatra Neamț, 1998.
- Mareș 2012: Ion Mareș, *Metalurgia aramei în civilizațiile Precucuteni și Cucuteni*, Editura Universității “Ștefan cel Mare” din Suceava, Editura „Karl A. Romstorfer”, Suceava, 2012.
- Marinescu-Bîlcu 1974: Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, Editura Academiei, București, 1974.
- Marinescu-Bîlcu 1981: Silvia Marinescu-Bîlcu, *Tîrpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series 107, Oxford, 1981.
- Maxim 1999: Zoia Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, BMN XIX, Cluj Napoca, 1999.
- Monah D. 2012: Dan Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, BMA XXVII, Piatra Neamț, 2012.
- Monah F., Monah D. 2005a: Felicia Monah, Dan Monah, *Determinări arheobotanice pentru tell-ul calcolitic Poduri-Dealul Ghindaru*, în ArhMold, XXVIII, 2005, p. 335-356.
- Nițu A. 1955: Anton Nițu, *Așezarea cu ceramică de factură precucuteniană de la Tg. Negrești*, în SCȘIași, seria III (științe sociale), VI, 1-2, 1955, p. 1-28.
- Pandrea 1999: Stănică Pandrea, *Observații referitoare la evoluția culturii Boian în nord-estul Câmpiei Române*, în Istros, IX, 1999, p. 13-46.

- Ursu *et alii* 2017a: Constantin-Emil Ursu, Stanislav Țerna, Constantin Aparaschivei, *Vessels decorated with stylised „pillar-like” anthropomorphic representations from the Precucuteni settlement of Baia-În Muchie (Suceava county, Romania), 2012-2014*, în Heiner Schwarzberg, Valeska Becker (eds.), *Bodies of Clay: On Prehistoric Humanised Pottery*, Oxbowbooks, Oxford, Philadelphia, 2017, p. 165-190.
- Ursulescu 2001a: Nicolae Ursulescu, *Dovezi ale unei simbolistici a numerelor în cultura Precucuteni*, în *MemAntiq*, XXII, p. 51-69.
- Ursulescu 2008: Nicolae Ursulescu, *Modèles d'organisation de l'espace aux habitations de la culture Précucuteni entre Siret et Prut*, în Vasile Chirica, Mădălin-Cornel Văleanu (eds.), *Etablissements et habitations préhistoriques. Structure, organisation, symbole*, BAM IX, Editura Pim, Iași, 2008, p. 207-238.
- Ursulescu *et alii* 2005a: Nicolae Ursulescu, Dumitru Boghian, Vasile Cotiugă, *Problèmes de la culture Précucuteni à la lumière des recherches de Târgu Frumos (dép. de Iași)*, în Victor Spinei, Cornelia-Magda Lazarovici, Dan Monah (eds.), *Scripta praehistorica. Miscellanea in honorem nonagenarii magistri Mircea Petrescu-Dîmbovița oblata, (Honoraria, 1)*, Institutul de Arheologie Iași, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 217-260.
- Vulpe 1957: Radu Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936-1948*, Editura Academiei, București, 1957.
- Александреску 1961: Александрина Д. Александреску, *О второй фазе докукутенской культуры*, în *Dacia, N.S.*, V, p. 21-37.
- Пассек 1949: Татьяна С. Пассек, *Периодизация трипольских поселений (III-II тысячелетие до н.э.)*, în *МИА*, 10, 1949.
- Урсу, Апараскивей 2014: К.-Э. Урсу, К. Апараскивей, *Сосуды со стилизованными антропоморфными изображениями из ареала Прекукутень-Триполье А. Некоторые соображения*, în *Stratum plus*, 2, Chișinău, 2014, p. 309-330.